

HANDÓ PÉTER

Megvilágítva

SZAFIÁN ZSUZSANNA: ERRŐL NEM BESZÉLÜNK

Accordia Kiadó
Budapest, 2014
84 oldal, 1790 Ft

”

A XX. század második felének magyar társadalmában gyökeret vert egyfajta elhallgatás-kultúra, amely oly mélyen beágyazódott a hétköznapi gyakorlatába, hogy rendkívül nehezen vagy – a lehetséges elbeszélők elhunytával – egyáltalán nem kerül(het) be a köztudatba. Elegendő az 1956-os események titokként való kezelésére vagy arra gondolnunk, fiatalok százai nőttek föl úgy, hogy csak a rendszerváltást követően, már felnőtt fejjel szembesültek zsidó származásukkal. Napjainkban pedig például az 1989 előtti párt- és KISZ-múlt sorolható abba a csoportba, amelyről az érintettek még családi körben sem szívesen szólnak, nemhogy a nyilvánosság előtt. Vagy azon archívumok számára teszik ezt meg, amelyek garantálni tudják a felvételek harminc-ötven évnyi titkosítását az illető halála utáni időre vonatkoztatottnak.

Szafián Zsuzsanna krónikásként nyúl hozzá a könyve születésekor 92 esztendőes dr. Fráter Gyuláné Buchwald Ágnes múltidézéséhez. Stílusa az élő beszédet utánozza, ezért nehéz eldönteni, az író lejegyzői vagy újraalkotói minőségben van-e jelen a szöveg születése során. S ezt nem oldja föl a bevezető-jellegű egy oldal sem. Az ok viszont világos: „a történelmi események elmúltak ugyan, de kitörölhetetlen nyomot hagytak a családok és az egész nemzet életében” (5.), akkor is, ha egy félévszázadnál is hosszabb hallgatás választja el azt a jelentől. Ezért is: „Ideje van a szólásnak.” (5., 62., 72.) Ugyanakkor éppen ez a dokumentarista megközelítésmód az, ami miatt fontos adalékokkal szolgálhat történelmünk megértéséhez.

Az *Erről nem beszélünk – Hírvivő magyar lány a Bánságból* című könyv négy tematikai egységből áll. Az első a trianoni döntést és annak következményeit taglalja, illetve azt a családi kapcsolati hálót, kulturális és gazdasági miliót, amelyben Buchwald Ágnes felcseperedik a Szerb–Horvát–Szlovén Királysághoz csatolt bánsági Topolyán, illetve a Romániához került – túlnyomórészt svábok lakta – Temes megyei Dettán. Az elbeszélés alapján Topolya ekkor (1922–25)

az orosz emigráció egyik szálláshelye, találkozási pontja. Szokásaikon túl az is kiderül, az itt élő tábornok lánya „Tolsztoj unokájához ment feleségül”. Dettán a pénzügyi, gazdasági szakember édesapa játsz(hat)ott fontos szerepet a régi gőzmalom 1925-ös lemez- és furnérgyárként való beindításában, amelynek üzemeltetéséhez magyar anyanyelvű munkásokat toboroztak Csanád megyéből. Egyéni életúton keresztül megismerkedhetünk az erdélyi magyar anyanyelvi oktatás nehézségeivel, a tanulás lehetséges alternatíváival. Bepillantathatunk az óromániai Turnu Severinben (Szörényvár) angolkisasszonyok által működtetett, a királyi család által fenntartott iskola életébe, az itt folyó képzés sajátosságaiba. Például, hogy a „Herkulesfürdőtől a Kazan-szorosig” tesznek kirándulásokat, s ilyenkor meglátogatják „a dúsgazdag Ali Kadri”-t, aki „háremet tartott fenn. [...] Ősszel és tavasszal vendégeskedtünk a házában, apácák kíséretében.” (30.) Szafián/Buchwald utal arra is, „a friss román állam célja, hogy a fiatalok minél előbb kerüljenek be az egyetemre, vagy dolgozzanak az államapparátusban, az oktatásban” (19–20.). A sors különös játéka, hogy Buchwald Ágnes 17 évesen az Erdélyi Magyar Banknál (a Budapesti Kereskedelmi Bank fiókintézménye) éppen 1939. szeptember 1-én kezd el dolgozni.

A második világháború időszakát foglalja magában a második rész. Azt a korszakot, amelyben egyszerre banki alkalmazott és a magyar titkosszolgálat hírvivője a könyv főszereplője. Mindkét feladatánál fontos volt az alkalmasság. „A bankban hat hónap volt a gyakoronoki idő. [...] Minden osztályon el kellett tölteni egy hónapot, hogy megismerjük a banki ügymenetet.” (34.) „Illem- és tisztelettudónak kellett lennünk.” (35.) „A banki titoktartási kötelezettség miatt minden ügyletet kódolva kellett megjeleníteni.” (36.) „Megtanultam sifírozni, azaz rejtjelezni, ami lehetővé tette, hogy hírvivő, azaz futár legyek a háború éveiben.” (36–37.) Beszervezése először a lengyel menekültek határon való átsegítését szolgálta, majd kezdetét vette Budapest folyamatos tájékoztatása, a hírvivés. Akadt olyan útja, amelyet Kürtöstől német katonavonaton tett meg, annak „gyanútlan” parancsnoka segítségével. Emellett szállított pénzt a nagyváradi zsidónegyed gettójába is.

Az 1939-es határsáv mentén a románok Károly-vonalat építettek, amely egy esetleges magyar támadás ellenében készült. Bár „a románok fegyverei használhatatlanok voltak. Mégis, ha harcra került volna a sor, akkor magyarok harcoltak volna magyarok ellen”. (45.) A második bécsi döntés következtében ez a harc elmaradt. Ugyanakkor, „amikor Észak-Erdély és Székelyföld visszakerült Magyarországra, akkor pokollá vált ott az élet” (47.) a német autonómia és szabad cselekvésjog miatt. A család 1944-ben, részben az édesapa betegsége miatt, Budapestre költözött.

A harmadik rész, az *Utóirat* röviden beszámol a frontvonal Budapesten történő átvonulásáról, az édesapa ez idő alatti haláláról. A borzalmak érzékeltetésére javasolja Passuth László *Barlangképek* című munkájának elolvasását. Itt számol be az 1945 tavaszán való hazatelepüléséről, melynek következtében még Nagyváradon letartóztatják, elhurcolják közmunkára. Végül kapcsolatai révén kiszabadul, megússza a „malenkij robot”-ot. Sőt, olyan beosztásba kerül, amelybe „ezekben az időkben [...] csak hűséges kormánypárti embereket ültettek, mivel a pozícióval betekintést nyertem a politikai és gazdasági életbe egyaránt.” (67.) A Román Nemzeti Bank alkalmazottjává válik a kommunista M. Klára által – akivel 1939–40 között együtt dolgozott – pusztán azért, mert az egykori gúnyos tréfákban nem vett részt. A magyarországi 1956-os események romániai fejleményeiben résztvevőkkel való találkozását követően arra bízatták: „minél előbb hagyjam el az országot. A feladatom az lett, hogy jusson

ki a hír Európa minél több országába, de ne legyen áldozat! Hallgatni és cselekedni! Ismét ezt kellett tennem.” (71.)

A negyedik rész *A Buchwald-legenda*. Ebben egy olyan családtörténetet ismerhetünk meg, amely feltehetőleg történelmi kutatómunkával alátámasztható vagy cáfolható. A családi kutatások alapján a XVIII. században született Buchwald József orvos egyrészt Arad és Csanád vármegye kormányzójának unokáját veszi/veheti el feleségül; másrészt „a bécsi udvar titkosrendőrsége egész életében figyeltette [...] (Tudjuk, hogy az ilyen típusú »figyelem« a Habsburg-család minden tagjára kiterjedt...)” (77.); harmadrészt „[k]ülső megjelenésükben az utódok még ma is emlékeztetnek a Habsburg, illetve a Lotharingiai család vonásaira” (77–78.). Úgy tűnik, Buchwald József a sziléziai Stanislo településen született, feltehetően II. József és valamelyik Buchwald-hölgy frigyéből.

Szafián Zsuzsanna könyve – miképpen az a fentiekből is érzékelhető – számos tisztázandó kérdést vet föl, a történelmi múltunk jobb megértéséhez járul hozzá. S remélhetőleg a minél több olvasóhoz való eljutása elindít egy folyamatot, amelynek következtében az elhallgatás-kultúránkba elkezd beszivárogni, beáradni a fény.